

SOTSIOLINGVISTIKA FANINING TADQIQOT OBYEKTI, MAQSADI VA VAZIFALARI

Normo'minova Charos Azimjonovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, 3-kurs talabasi

Email: shaymardonovna@gmail.com

Ilmiy rahbar: **Sharipova Dilnoza**

Annotatsiya. Mazkur maqolada sotsiolingvistika fanining tadqiqot obyektini, asosiy maqsadi va vazifalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, ijtimoiy omillarning tilga ta'siri hamda zamonaviy sotsiolingvistik yondashuvlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: sotsiolingvistika, til va jamiyat, til variatsiyasi, ijtimoiy omillar, EFL, lingvistik identiklik

Abstract. This article analyzes the object of study, main purpose, and tasks of sociolinguistics from a scientific and theoretical perspective. The interrelationship between language and society, the influence of social factors on language, and modern sociolinguistic approaches are examined.

Keywords: sociolinguistics, language and society, language variation, social factors, EFL, linguistic identity

Аннотация. В данной статье анализируются объект исследования, основная цель и задачи социолингвистики с научно-теоретической точки зрения. Рассматриваются взаимосвязь языка и общества, влияние социальных факторов на язык, а также современные социолингвистические подходы.

Ключевые слова: социолингвистика, язык и общество, языковая вариативность, социальные факторы, EFL, языковая идентичность

Til insoniyat jamiyatining ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat muloqot vositasi, balki ijtimoiy hodisa sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Sotsiolingvistika aynan til va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'rganadigan fan sohasi hisoblanadi. (Holmes, 2013). Zamonaviy globallashuv jarayonida tilning ijtimoiy funksiyalari kengayib bormoqda, bu esa sotsiolingvistik tadqiqotlarning dolzarbligini yanada oshirmoqda. Ayniqsa, ko'p tillilik, til siyosati va madaniy identiklik masalalari ushbu fan doirasida chuqur o'rganilmoqda (Wardhaugh & Fuller, 2015).

Sotsiolingvistika fanining tadqiqot obyektini

Sotsiolingvistika fanining asosiy tadqiqot obyektini til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik hamda ijtimoiy omillar ta'sirida shakllanadigan lingvistik hodisalar majmuasidan iborat. Ushbu fan tilni mustaqil tizim sifatida emas, balki muayyan ijtimoiy muhitda faoliyat yurituvchi dinamik va o'zgaruvchan hodisa sifatida o'rganadi. Shu bois, sotsiolingvistikaning tadqiqot obyektini tilning real kommunikativ jarayondagi namoyon bo'lish shakllarini qamrab oladi. Sotsiolingvistika til birliklarining (fonetik, leksik, grammatik va diskursiv darajalardagi elementlarning) turli ijtimoiy guruhlar doirasida qanday qo'llanilishini tahlil qiladi. Bunda tilning ishlatilishiga ta'sir etuvchi asosiy ijtimoiy omillar — yosh, jins, ijtimoiy mavqe, kasb, ta'lim darajasi, etnik mansublik va geografik hudud kabi ko'rsatkichlar muhim ahamiyat kasb etadi. (Labov, 2006). Shuningdek, sotsiolingvistikaning tadqiqot obyektini doirasiga til variatsiyasi va uning turlari — dialektlar, sociolektlar va idiolektlar kiradi. Dialektlar geografik hudud

bilan bog'liq bo'lsa, sociolektlar muayyan ijtimoiy guruhga xos nutq xususiyatlarini ifodalaydi, idiolekt esa individual shaxs nutqining o'ziga xos jihatlarini aks ettiradi. (Wardhaugh & Fuller, 2015). Bundan tashqari, sotsiolingvistika til va ijtimoiy identiklik o'rtasidagi bog'liqlikni ham o'rganadi. Til insonning o'zini muayyan ijtimoiy guruhga mansub deb bilishida muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Nutq uslubi, talaffuz, leksik tanlov kabi elementlar orqali shaxs o'zining ijtimoiy, madaniy va hatto professional identifikatsiyasini namoyon etadi. Shu sababli til faqat kommunikatsiya vositasi emas, balki ijtimoiy belgilar tizimi sifatida ham talqin qilinadi (Holmes, 2013). Zamonaviy sotsiolingvistika doirasida raqamli kommunikatsiya ham alohida tadqiqot obyektiga aylangan. Internet va ijtimoiy tarmoqlarda qo'llanilayotgan til o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, unda qisqartmalar, emoji, multimodal ifoda vositalari keng qo'llaniladi. Bu esa tilning yangi shakllari va funksiyalarini o'rganishni talab etadi.

Sotsiolingvistikaning maqsadi. Sotsiolingvistika fanining asosiy maqsadi til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning murakkab mexanizmlarini aniqlash, tavsiflash va ilmiy jihatdan izohlashdan iborat. Sotsiolingvistikaning maqsadi bir necha darajalarda namoyon bo'ladi. Birinchidan, u tilning ijtimoiy funksiyalarini aniqlashga qaratilgan bo'lib, bunda tilning kommunikativ, ekspressiv, identifikatsion va integrativ funksiyalari tahlil qilinadi. Ikkinchidan, fan ijtimoiy omillar — yosh, jins, ijtimoiy mavqe, kasb, etnik kelib chiqish kabi ko'rsatkichlarning til birliklari va nutqiy xatti-harakatlarga ta'sirini aniqlashni maqsad qiladi (Holmes, 2013). Bundan tashqari, sotsiolingvistika til o'zgarishlarining ijtimoiy sabablarini tushuntirishni ham o'z oldiga maqsad qilib qo'yadi. Tilning evolyutsiyasi ko'pincha ichki lingvistik qonuniyatlar bilan emas, balki tashqi — ijtimoiy omillar bilan chambarchas bog'liq ekanligi ushbu fan doirasida asoslab beriladi (Labov, 2006). Shu nuqtai nazardan, sotsiolingvistika til dinamikasini real ijtimoiy muhit bilan bog'liq holda o'rganadi. Yana bir muhim maqsad — til va identiklik o'rtasidagi o'zaro aloqani ochib berishdir. Shaxs va jamiyat til orqali o'zini ifodalaydi, o'z guruhiga mansubligini namoyon etadi va ijtimoiy chegaralarni belgilaydi.

Sotsiolingvistikaning vazifalari

Sotsiolingvistika fani o'z oldiga qo'ygan maqsadlarni amalga oshirish uchun bir qator muhim ilmiy va amaliy vazifalarni bajaradi. Ushbu vazifalar til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni har tomonlama o'rganishga xizmat qiladi. Avvalo, sotsiolingvistikaning asosiy vazifalaridan biri — til va ijtimoiy muhit o'rtasidagi o'zaro ta'sirni aniqlash va tavsiflashdir. Bu jarayonda til birliklarining turli ijtimoiy kontekstlarda qanday qo'llanilishi, nutq strategiyalarining ijtimoiy vaziyatga qarab qanday o'zgarishi tahlil qilinadi. Ikkinchi muhim vazifa — til variatsiyasini chuqur o'rganishdir. Har bir til ichida mavjud bo'lgan dialektlar, sociolektlar va idiolektlar ijtimoiy omillar bilan bog'liq holda shakllanadi. Ushbu variatsiyalarni aniqlash va tizimlashtirish tilning real ishlatilish holatini tushunishga yordam beradi (Labov, 2006). Uchinchi vazifa — til o'zgarishlarini ijtimoiy nuqtai nazardan tahlil qilishdir. Til doimiy ravishda o'zgarib boradi va bu o'zgarishlar ko'pincha jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlar bilan bog'liq bo'ladi. Masalan, urbanizatsiya, migratsiya yoki texnologik rivojlanish tilga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. To'rtinchi vazifa — til siyosati va tilni rejalashtirish masalalarini ilmiy asosda o'rganishdir. Davlat miqyosida qaysi tillarni rivojlantirish, qaysi tilni rasmiy til sifatida tan olish yoki ta'lim tizimida qanday til siyosatini yuritish masalalari sotsiolingvistik tadqiqotlarga tayanadi (Wardhaugh & Fuller, 2015).

Xulosa qilib aytganda, sotsiolingvistika til va jamiyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'rganadigan muhim fan sohasi hisoblanadi. Uning tadqiqot obyekti tilning ijtimoiy jihatlari bo'lsa, asosiy maqsadi til va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sirni aniqlashdan iborat. Ushbu fan oldida turgan vazifalar esa til variatsiyasi, til siyosati, ko'p tillilik va ta'lim jarayonini takomillashtirish bilan bog'liq. Sotsiolingvistikaning rivojlanishi zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirish, ayniqsa, xorijiy til o'qitish samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Holmes, J. An Introduction to Sociolinguistics. 4th ed. London: Routledge, 2013.
2. Labov, W. The Social Stratification of English in New York City. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
3. Wardhaugh, R., & Fuller, J. M. An Introduction to Sociolinguistics. 7th ed. Oxford: Wiley-Blackwell, 2015.
4. Trudgill, P. Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society. London: Penguin Books, 2000.